

ДО 70-ї РІЧНИЦІ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ ВІД ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ.

1. До 70-ї річниці визволення України від фашистських загарбників

День визволення України від фашистських загарбників відзначається в Україні 28 жовтня. Свято встановлено в Україні «...з метою всенародного відзначення визволення України від фашистських загарбників, вшанування героїчного подвигу і жертвності Українського народу у Другій світовій війні...» згідно з Указом Президента України «Про День визволення України від фашистських загарбників» від 20 жовтня 2009 року № 836/2009

В історії українського народу події Другої світової та Великої Вітчизняної воєни посідають особливе місце. За своєю глибиною, трагізмом і героїкою вони помітно піднесли над іншими і набули епохального значення. Певною мірою обумовлено це й тим, що донині живі учасники війни, носії історичної пам'яті про неї – ті, хто воював зі зброєю в руках, навчався, працював, відбудовував країну. Пам'ять про війну є духовно-історичним надбанням нашого народу, що витворює підвалини його самодостатності й самобутності, і водночас, – органічно інтегрує його в загальноцивілізаційний потік, підносить до рівня інших народів, які активно творили історію.

Перемога радянських військ під Сталінградом дала частинам 1-ї гвардійської армії генерала Кузнецова змогу вступити у Ворошиловградську область в грудні 1942 року, що стало початком визволення території України.

Свого апогею битва за Україну досягла в період з осені 1943 до осені 1944 років. Саме на її території у цей період було зосереджено приблизно половину діючої Червоної армії. Наприкінці січня – початку лютого 1943 року радянське командування поставило задачу звільнення Донбасу та Харківського промислового району. Ці завдання мали виконати війська Південно-західного та Воронежського фронтів. У результаті наступальної операції 29 січня – 18 лютого 1943 року війська Південно-західного фронту звільнили територію північного Донбасу. Наступальна операція Воронежського фронту з 2 лютого по 3 березня 1943 року привела до визволення Харкова. Східна частина Донбасу до середини березня була звільнена, але в результаті контрнаступу німецьких військ 19 лютого – 25 березня 1943 року радянські війська змушені були залишити Харків та північно-східні території Донбасу і відступити за Сіверський Донець.

Ще під час Курської битви радянське командування видає директиву щодо визволення Донбасу, Лівобережної України, Криму та окрему директиву щодо виходу на береги Дніпра і захоплення на правому березі плацдармів для контрнаступів. Наступ під Курськом переріс у загальний стратегічний наступ радянської армії. Основний удар було спрямовано на південно-західному напрямку. Центральний, Воронежський, Степовий, Південно-західний та Південний фронти провели широкомасштабні бої за визволення Донбасу, Лівобережної України. Силами цих фронтів було взято правий берег Дніпра.

З 20 жовтня 1943 року ці фронти були перейменовані на Білоруський та I, II, III, IV Український. Натиску радянських військ німецьке командування вже не могло протиставити контрнаступ і тому змушене було перейти до оборони. Створюється так званий "Східний вал" – німецький оборонний рубіж. В результаті Ізюм-Барвенківської, Міуської, Белгородської, Харківської, Донбаської, Прип'ятської наступальної операції радянські війська підійшли до Дніпра. Першими форсували Дніпро війська 13-ої армії 22 вересня 1943 року в районі Великого Букрина. Одна з перших на рубіж Дніпра вийшла 3-я гвардійська армія генерала Рибалка. 12 жовтня 1943 року радянські війська почали наступ на Київському напрямку. 3 листопада 1943 року війська I Українського фронту генерала Ватутіна розпочали бої за Київ. Головні удари було спрямовано з Лютезького та Букринського плацдармів. Але основна увага приділялась Лютезькому. 6 листопада 1943 столицю України було звільнено. У визволенні Києва брала участь I Чехословацька окрема Бригада полковника Свободи. За мужність та героїзм в боях за Київ 65 частин було удостоєно звання Київських. Через кілька днів було звільнено Житомир.

Запеклі бої тривали на півдні України. У ході тримісячних боїв радянської армії було звільнено Запоріжжя силами II та III Українського фронтів. 14 жовтня 1943 року останні частини німців було відбито з міста, а 25 жовтня 1943 року було визволено Дніпропетровськ. На початку 1944 року – визволення Правобережжя України. Найбільша операція – Корсунь-Шевченківська ("Сталінград під Дніпром"). В результаті січнево-лютевського наступу 1944 року були розбиті німецькі сили під Житомиром, Кіровоградом, Рівно, Луцьком, Корсунь-Шевченківським, Нікополем та Кривим Рогом.

Новий наступ розпочався в березні 1944 року і тривав до травня. В результаті були визволені Миколаїв, Одеса, Тернопіль, Кам'янець-Подільський. 26 березня 1944 року на 1009 день з моменту нападу німцями на СРСР радянські війська вийшли на кордон з Румунією. В результаті наступальної операції 8 квітня – 12 травня 1944 року в Криму радянська армія забезпечила остаточну ліквідацію сил противника на південному фланзі фронту. В той час, як тривали бої в Білорусії, в середині липня – 29 серпня 1944 року радянські війська почали наступ на лінії Львів – Сандомир. Результатом цього наступу 27 липня 1944 року було звільнено Львів і Станіслав. 15 серпня визволяється Сандомир і далі радянські війська вийшли на східні території Польщі.

З 9 вересня по 28 жовтня 1944 року радянськими військами була здійснена Карпатська операція, яка закінчилась вигнанням фашистів з Карпат. 27 жовтня 1944 року було звільнено Ужгород, а 28 жовтня радянські війська вийшли на сучасний кордон. Уся етнічна територія України була звільнена.

Нищівний вал бойових дій двічі прокотився українськими землями, не оминувши жодного населеного пункту, понівечивши долі десятків мільйонів людей. Протягом 1225 днів і ночей Україна була ареною жорстоких кровопролитних боїв. Саме з Україною пов'язані основні, вирішальні події на всьому 4500-кілометровому радянсько-німецькому фронті, який посів центральне місце у системі фронтів Другої світової війни. *Саме в Україні вирішувалася доля війни в Європі.* Український і південноросійський напрями постійно були центральними на Східному фронті, на всьому європейському театрі воєнних дій аж до кінця 1944 р. Саме тут проводилася більшість великомасштабних операцій 1941-1944 років, які, зрештою, вирішили долю всієї війни.

У 1941–1944 роках на українській землі були зосереджені головні сили вермахту – від 57,1 до 76,7% загальної кількості дивізій. 607 з них було розгромлено саме на території України. У ході визволення України – протягом січня 1943 – жовтня 1944 років на території України радянськими військами проведено 15 наступальних операцій, із них 11 стратегічних і 4 фронтові, найважливішими з яких стали: Воронежсько-Харківська (13 січня – 3 березня 1943 р.), Донбаська (13 серпня – 22 вересня 1943 р.), Чернігівсько-Полтавська (26 серпня – 30 вересня 1943 р.), Корсунь-Шевченківська (24 грудня 1943 – 17 лютого 1944 р.), Львівсько-Сандомирська (13 липня – 29 серпня 1944 р.).

Україна з самого початку Другої Світової війни була її ареною; сотні тисяч українців 1939 року брали активну участь у бойових діях у складі Війська Польського та Червоної армії. Власне, українські землі стали ареною бойових дій ще до початку війни (Карпатська Україна, березень 1939 року). Надалі українці були у складі польської (під орудою еміграційного уряду) та канадської армій; вони брали участь у русі Опору на територіях Франції, Італії і самої Німеччини. Українці були не лише у складі Червоної армії (у різні періоди від третини до чверті особового складу), а й комуністичного Війська Польського та чехословацької армії.

Український народ зробив значний внесок у перемогу: 6 млн. українців брали участь у боях у складі Червоної Армії (до двох мільйонів українців було мобілізовано до Червоної армії лише впродовж 1939-40 років), кожний другий з них загинув, кожний другий з живих – залишився інвалідом. 2072 чоловіки отримали почесне звання Героя Радянського Союзу. 32 з них двічі, із 7 млн. нагород 2,5 млн. отримали українці. З 15 фронтів, що діяли за часів війни, більше половини очолювались українцями. В Україні діяло 60 партизанських з'єднань, біля 2 тис. підпільних груп.

Загальні демографічні втрати України, які включають убитих у боях, померлих у концтаборах, депортованих, евакуйованих та емігрантів, становили 14,5 млн. чол.

Україна в ході Великої Вітчизняної війни зазнала більше руйнувань, ніж будь-яка інша європейська країна. Відступаючи з України, фашисти вдавалися до тактики «спаленої землі», тобто знищували за собою все, що б міг використати противник. Як наслідок, тільки безпосередні збитки, завдані господарству республіки, становили 285 млрд. крб. в цінах 1940 р. (загальні збитки СРСР становили 679 млрд. крб., з яких 255 млрд. – Росії). Ця сума вп'ятеро перевищувала асигнування УРСР на будівництво нових заводів, фабрик, залізниць, електростанцій, шахт, радгоспів, МТС та інших державних підприємств протягом останніх п'ятнадцяти довоєнних років. Загальна ж сума збитків, яких зазнали населення й господарство України, становила 1,2-1,5 трлн крб. – понад 40% національного багатства; На руїни було перетворено 720 великих і малих міст та 28 тис. сіл України (близько 250 сіл зазнали долі Хатині), 16,5 тис. промислових підприємств, 18 тис. лікувальних установ, 33 тис. шкіл, технікумів, вузів і науково-дослідних інститутів, 19 тис. бібліотек, понад 30 тис. колгоспів, радгоспів, МТС. Десять мільйонів чоловік залишилися без даху над головою.

Економічне становище українських земель значно ускладнювалося тим, що на початку війни відбувалася масова евакуація на Схід заводів, робітників та інженерів. Всього з України було вивезено в Росію, Середню Азію та інші регіони СРСР майже 1 тис. заводів та понад 4 млн. осіб. Крім того, з України евакуйовані 30 212 тракторів, майже все обладнання з українських електростанцій, більше 6 млн. голів худоби, 1,6 млн. т шкур, хутра тощо. У Донбасі було затоплено усі шахти, знищено промислові об'єкти Дніпрельстану, всі 54 домни, висаджено у повітря мости, зруйновано залізниці, телеграфні лінії тощо. Все це негативно позначилося на життєвому рівні населення, яке залишалося на окупованій німцями території. З усього, що було евакуйоване під час війни з України, поверталася незначна частина.